

LIBRIS

We know
books

FILOCALIA

sau culegere din scrierile Sfinților Părinți
care arată cum se poate omul curăți,
lumina și desăvârși

Volumul 9

Din scrierile Sf. Ioan Scărarul și Avvei Dorotei

EDIȚIE JUBILIARĂ

Traducere din grecește, introducere și note de
Preotul Profesor Dr. DUMITRU STĂNILOAE

TIPĂRIT CU BINECVĂNTAREA
PREAFERICITULUI PĂRINTE

DANIEL

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ
BUCUREȘTI • 2017

CUPRINS

<i>Cuvânt înainte</i>	
de P.F. Părinte Patriarh D a n i e l.....	5

SFÂNTUL IOAN SCĂRARUL

Introducere	9
Autorul și conținutul scrierii.....	9
Copierea, traducerea și parafrazarea <i>Scării</i> în diferite limbi.....	23
Scolile la <i>Scară</i>	42
Înainte-privire a Sfintei <i>Scări</i>	47

SCARA DUMNEZEIESCULUI URCUȘ
Cartea despre nevoițe

Cuvântul I: Despre lepădarea de viața deșartă și despre retragere	63
Cuvântul al II-lea: Despre despățimire	82
Cuvântul al III-lea: Despre înstrăinare.....	89
<i>Despre visurile care urmează pe începători</i>	98
Cuvântul al IV-lea: Despre fericita și pururea pomenita ascultare.....	101
<i>Despre tâlharul pocăit</i>	108
<i>Despre Isidor</i>	114
<i>Despre Laurentie</i>	117
<i>Despre econom</i>	118
<i>Despre Avachir</i>	119
<i>Despre arhidiaconul Macedonie</i>	121
<i>Despre cuviosul Mina</i>	124
<i>Despre cuviosul Acachie</i>	154
<i>Despre Ioan Savaitul sau Antioh</i>	156
Cuvântul al V-lea: Despre pocăința cea făcută cu grijă și deplin arătată, în care se vorbește și despre viața sfinților osândiți și despre închisoare	165
Cuvântul al VI-lea: Despre pomenirea morții	188

Cuvântul al VII-lea: Despre plânsul de bucurie făcător	197
Cuvântul al VIII-lea: Despre nemâniere și blândețe	221
Cuvântul al IX-lea: Despre ținerea de minte a răului	231
Cuvântul al X-lea: Despre clevetire	236
Cuvântul al XI-lea: Despre multa vorbire și despre tăcere	241
Cuvântul al XII-lea: Despre minciună	244
Cuvântul al XIII-lea: Despre lenea sufletească	247
Cuvântul al XIV-lea: Despre pântecelul atotlăudat și tiran	251
Cuvântul al XV-lea: Despre curăția și neprihănirea (castitatea) nesticăcioasă, agonisită de cei stricăcioși prin osteneli și sudori	261
Cuvântul al XVI-lea: Despre iubirea de arginți și despre neagonisire	291
Cuvântul al XVII-lea: Despre nesimțire, adică despre moartea sufletului înainte de moartea trupului	298
Cuvântul al XVIII-lea: Despre somn și despre rugăciune și despre cântarea în obște	302
Cuvântul al XIX-lea: Despre privegherea trupească și cum trebuie făcută aceasta	304
Cuvântul al XX-lea: Despre frica lașă sau nebărbătească.....	308
Cuvântul al XXI-lea: Despre slava deșartă cea cu multe chipuri.....	311
Cuvântul al XXII-lea: Despre mândria cea fără de minte (fără stăpânire).....	324
Cuvântul al XXIII-lea: Despre gândurile negrăite ale hulei	333
Cuvântul al XXIV-lea: Despre blândețea, simplitatea și nerăutatea agonisite prin sârguința înțeleaptă, și nu naturale; și despre viclenie.....	337
Cuvântul al XXV-lea: Despre preainalta smerită cugetare, pierzătoarea patimilor, ce se naște în simțirea nevăzută.....	344

Cuvântul al XXVI-lea: Despre deosebirea gândurilor, patimilor și virtuților	366
Același Cuvânt. Partea a II-a: Despre dreapta socoteală bine deosebitoare.....	401
Același Cuvânt. Partea a III-a: Cuprinsul pe scurt al tuturor celor spuse mai înainte	425
Cuvântul al XXVII-lea: Despre sfințita liniștire a trupului și a sufletului	434
Același Cuvânt: Despre felurile liniștirilor și despre deosebirea lor	442
Cuvântul al XXVIII-lea: Despre fericita rugăciune, sfințita maică a tuturor virtuților, și despre înfățișarea văzută și gândită în vremea rugăciunii	461
Cuvântul al XXIX-lea: Despre nepătimire sau cerul pământesc și despre desăvârșirea și învierea sufletului înainte de învierea cea de obște	478
Cuvântul al XXX-lea: Despre legătura treimii virtuților: a dragostei, a nădejzii și a credinței	484
Îndemnare scurtă și la fel de puternică la cele spuse mai înainte pe larg	493
Cuvântul al XXXI-lea: Către Păstor.....	495

AVVA DOROTEI

Introducere	531
Viața Avvei Dorotei. Opera și răspândirea ei	531
Forma și conținutul operei Avvei Dorotei.....	536

FELURITE ÎNVĂȚĂTURI DE SUFLET FOLOSITOARE

Cuvântul înainte al unui necunoscut.....	545
Epistola către fratele care a cerut să i se trimită <i>Cuvintele</i> aflate ale Părintelui nostru Dorotei	547
I. Despre lepădare.....	551
II. Despre smerita cugetare.....	571

III. Despre conștiință	582
IV. Despre frica de Dumnezeu	588
V. Despre trebuința de a nu se încrede cineva în înțelepciunea sa	605
VI. Să nu judecăm pe aproapele.....	616
VII. Despre învinovățirea de sine	629
VIII. Despre ținerea de minte a răului.....	639
IX. Despre minciună	648
X. Despre trebuința de a călători pe calea lui Dumnezeu cu scop bun și cu trezvie.....	657
XI. Despre trebuința de a ne sârgui să tăiem repede patimile, înainte de a ajunge sufletul la deprinderea cea rea	668
XII. Despre frica de chinurile viitoare și despre trebuința ca cel ce voiește să se mântuiască să nu uite niciodată de grija mântuirii sale	680
XIII. Despre trebuința de a răbda încercările fără tulburare și cu mulțumire	694
XIV. Despre clădirea și buna întocmire a virtuților sufletului	704

DIFERITE EPISTOLE

A. Către unii care trăiau în chilie.....	721
B. Către întâistătătorii și ucenicii din mănăstire.....	727

INTRODUCERE

A.

Autorul și conținutul scrierii

Autorul scrierii numite *Scara*, pe care o publicăm într-o traducere nouă în acest volum, s-a născut scurt timp înainte de anul 579 și a trăit până în jurul anului 649. A fost deci contemporan cu Sfântul Maxim Mărturisitorul¹. Autorul *Vieții* lui pe scurt, călugărul Daniil din Mănăstirea Raith, declară că nu se cunoaște patria de origine a Sfântului Ioan Scărarul, dar Meletie, Arhiepiscopul Atenei, în *Istoria bisericească*, spune că ar fi fost de obârșie din Palestina. După Daniil din Raith, tânărul Ioan a intrat în mănăstirea din Muntele Sinai la vârsta de 16 ani. Din faptul că până la vârsta aceea își făcuse o educație solidă în toate științele timpului (ἐγκυκλίω σοφία), Mitropolitul Veniamin Costache deduce că trebuie să se fi născut dintr-o familie mai înstărită². Aleasa lui pregătire în științele vremii i-a adus numele de Ioan Scolasticul, iar petrecerea în Muntele Sinai, numele de Ioan Sinaitul. Însă cu

1. Înainte se socotea că s-a născut pe la 525 și a murit pe la anul 600. Dar Friedrich Nau a publicat în: *Oriens Christianus*, II (1902), pp. 58-59; III (1903), pp. 56-90, o seamă de istorisiri despre Părinții din Sinai ale unui monah, Anastasie, pe baza cărora s-a putut stabili că Ioan Scărarul a trăit între 579 și 649. Vezi Fr. Nau, „Note sur la date de la mort de S. Jean Climaque”, în: *Byzantinische Zeitschrift*, 11 (1902), pp. 35-37. După Otto Bardenhewer, *Geschichte der altkirchlichen Litteratur*, V Band, Freiburg im Breisgau, 1932, pp. 81 și 46.

2. În „Cuvânt înainte” la traducerea *Scării* din 1814.

întrucâtva schimbată și sub diferite aspecte. Creșterea duhovnicească are caracterul unui urcuș mai mult în sensul unei intensificări a trăirii duhovnicești și al unui urcuș pe trepte diferite, în sensul unei treptate evidențieri când a unora, când a altora din aspectele diferite ale virtuților cuprinse potențial în starea totală a sufletului ce se mișcă spre Dumnezeu.

Se poate spune că autorul socotește că preocuparea principală a călugărului în ceea ce privește trecutul trebuie să fie pocăința pentru păcate, iar grija lui în prezent și în tot viitorul trebuie să fie ascultarea, singura care îl ferește de alte păcate.

Păcatele reprezintă coborârea spiritului la lume și la trup, căderea din legătura cu Subiectul dumnezeiesc, nesfârșit în viață și în iubire, deci căderea lui la preocuparea cu obiectele și îngustarea și îngroparea lui potrivit cu mărginirea și grosimea lor. În toată scrierea e o mare credință în suflet și o valorificare a înfrângerilor și durerilor trupești, inclusiv a morții, ca mijloace ale creșterii duhovnicești. Desprinderea de păcatele din trecut și ferirea de cele viitoare e temelia pe care are să se clădească toată creșterea spirituală a omului. Ea constă propriu-zis într-o curățire sufletească și trupească, ce face pe om transparent pentru Dumnezeu, capabil de legătura cu Dumnezeu.

După cele șapte „Cuvinte” care se ocupă cu lepădarea de lume, cu ascultarea și pocăința pentru păcate, urmează câteva „Cuvinte” care tratează despre virtuțile legate de ascultare și de pocăință: despre nemânieră și blândețe („Cuvântul al VIII-lea”), despre neținerea de minte a răului („Cuvântul al IX-lea”), sau despre clevetire („Cuvântul al X-lea”), despre vorbărie și tăcere, care stau în legătură pozitivă sau negativă

cu clevetirea („Cuvântul al XI-lea”), despre minciună, care stă și ea în legătură cu clevetirea și cu multa vorbire („Cuvântul al XII-lea”), în sfârșit, despre trândăvie („Cuvântul al XIII-lea”), care e ca un fel de cauză a vorbăriei, a clevetirii și a minciunii. Toate acestea sunt opuse ascultării și pocăinței pentru păcate, sunt ghiulele legate de picioare în mersul spre curățirea spirituală, care pozitiv se înfăptuiește prin smerenia ascultării și prin pocăință.

În ordinea obișnuită a patimilor, după lăcomia pântecelui e pusă desfrânarea, iar după ea iubirea de arginți, apoi mânia, întristarea și trândăvia, după care urmează slava deșartă și mândria. În *Scara*, precum am văzut, trândăvia e pusă înaintea lăcomiei pântecelui și a iubirii de arginți, la fel mânia (și opusa ei, nemânieră), pentru că sunt văzute în legătura lor negativă cu ascultarea, care e virtutea de căpetenie a călugărilor. Când se au în vedere creștinii în general, se poate pune înaintea lăcomia pântecelui, desfrânarea, iubirea de arginți, mânia, pentru împiedicarea de la satisfacerea acestora și întristarea pentru lipsa materiilor lor, și apoi trândăvia, ca descurajare de pe urma silințelor fără succes de a le satisface.

În *Scara* deci, abia după trândăvie e pusă ca efect lăcomia pântecelui („Cuvântul al XIV-lea”). Imediat după ea se vorbește despre curăție, înțeleasă în mod principal ca neprihănire trupească, dat fiind că lăcomia pântecelui aduce după ea desfrânarea („Cuvântul al XV-lea”).

În „Cuvântul” următor (al XVI-lea) se vorbește despre iubirea de arginți și tot în el despre milostenie, care trebuie opusă patimii lăcomiei de bani și de auțiie. Iubirea de arginți nu se opune, în calitatea ei de iubire

de obiecte materiale și trecătoare, numai legăturii cu Dumnezeu ca Persoană de nesfârșită iubire, ci și legăturii nestingherite cu subiectele omenești, cu semenii noștri. Aici autorul arată că lepădarea de lume și aspra înfrânare și suportarea bucuroasă a greutăților nu înseamnă o disprețuire a oamenilor, și nici măcar a lumii, ci o legătură curată cu oamenii și o privire curată a lucrurilor, ca fapte ale lui Dumnezeu, în orizontul sensului lor infinit și a valorii lor netrecătoare în Dumnezeu. „Bărbatul neagonisitor e curat în rugăciune. Dar cel iubitor de agoniseală se roagă chipurilor materiale.” Cel din urmă nu intră cu mintea dezmarginată în legătură cu Subiectul dezmarginat în puterea și în iubirea Lui, ci se mărginește între granițele obiectelor și toate le atrage în mărginirea sa egoistă, creând ziduri și dușmăni între sine și semenii săi. Iubirea de arginți e poarta închisă în fața oricărei spiritualizări, înțeleasă ca relație iubitoare cu Dumnezeu și ca pătrundere adâncă și iubitoare în sensul și în realitatea tuturor fapturilor, persoanelor și lucrurilor. „Iubirea de arginți este și se numește rădăcina tuturor relelor (păcatelor). Căci ea a pricinuit ură, furtișaguri, pizmuri, despărțiri, dușmăni, vrajbă, ținerea de minte a răului, nemilostivirea și uciderea” („Cuvântul al XVI-lea”, cap. 22).

Îndată după iubirea de arginți și de opusa ei, milostenia, se vorbește în „Cuvântul al XVII-lea” despre nesimțire, sau despre moartea sufletului. Căci iubirea de arginți învârtoșează de fapt sufletul, îl împietrește, îi ia mobilitatea simțirilor de milă, de înțelegere, de zbor în iubirea de Dumnezeu și de deschidere spre semenii, alte izvoare actuale sau potențiale ale iubirii. Nu fără rost, după această închidere în nesimțire

se tratează despre un mijloc de a o birui, care e „cântarea bisericească împreună cu alții” („Cuvântul al XVIII-lea”). Aceasta ajută la priveghere („Cuvântul al XIX-lea”). Iubirea de arginți asociată cu alipirea pătimășă la lume, la viața de plăceri, dacă nu e înfrânată, naște lașitatea, sau lașitatea o naște pe aceea. De aceea despre ea se tratează în „Cuvântul al XX-lea”, imediat următor.

Se poate spune astfel că până aici scrierea s-a ocupat cu două teme, sau mai bine zis cu două grupe de teme: în primul rând cu desprinderea generală de lume în ceea ce are ea păcătos, cu pocăința pentru păcatele săvârșite din alipirea la lume și cu ascultarea pentru evitarea păcatelor viitoare, dar și cu un șir de păcate mai parțiale, care se opun pocăinței și ascultării. În al doilea rând, cu modul trupesc al alipirii la lume, adică cu lăcomia pântecelui, cu iubirea de avuție, cu nemilostenia și cu nesimțirea provenite din cele dintâi, și cu milostenia și cântarea în comun lui Dumnezeu, care se opun egoismului trupesc al acelor patimi.

Urmează ca o a treia temă (sau grup de teme), încântarea omului de sine însuși: slava deșartă, mândria, hula („Cuvintele” al XXI-lea, al XXII-lea, al XXIII-lea), care sunt o altă formă, mai subțire, mai diavolească a egoismului, a desprinderii din legătura cu Dumnezeu și cu semenii ca izvoare ale iubirii și deci ale vieții. Acestea li se opun blândețea și, la o treaptă mai înaltă, simplitatea și nevinovăția („Cuvântul al XXIV-lea”), dar mai ales smerita cugetare („Cuvântul al XXV-lea”).

Se tratează în sfârșit ca o a patra temă, sau grup de teme, despre darul deosebirii sau al dreptei

socoteli, la care ajunge omul eliberat de patimi („Cuvântul al XXVI-lea”). Aceasta e o intuiție clară a binelui ce trebuie făcut în fiecare împrejurare și a răului ce trebuie evitat, care de multe ori se maschează în bine. Ea se naște din faptul că sufletul și-a câștigat o stare de nepătimire, de judecată cumpănită, obiectivă, nelăsându-se înșelat de cine știe ce preferință pătimașă ascunsă în judecarea și alegerea faptei ce trebuie făcute. Ea stă, de aceea, în legătură cu o liniște a sufletului, cu o netulburare a lui de vreo ispită sau pasiune („Cuvântul al XXVII-lea”). Numai în liniștea aceasta se poate menține sufletul într-o rugăciune curată și prelungită („Cuvântul al XXVIII-lea”). Liniștea aceasta e un aspect al nepătimirii, care la rândul ei e o inundare a sufletului de lumina și de curăția cerească („Cuvântul al XXIX-lea”). Acum ies la iveală în toată puterea lor credința, nădejdea și dragostea, ca legături culminante ale sufletului cu Dumnezeu („Cuvântul al XXX-lea”). Cu deosebire, iubirea reprezintă treapta prin care scara se reazemă pe deschizătura cerului, prin care primește Hristos pe cei ce s-au curățit și s-au pocăit în brațele Sale, sau la pieptul iubirii Sale nesfârșite. Căci, în iubire, ei sunt deplin uniți cu Hristos pentru totdeauna.

Deci ultimele cinci trepte reprezintă umplerea sufletului de lumina, de pacea, de puterea și de iubirea lui Dumnezeu, ca roduri ale eforturilor de pe treptele inferioare, prin care s-a desprins în general de lume, de alipirea la ea prin lăcomia de toate felurile, ca și de închiderea în sine prin mândrie. Despre iubire, autorul *Scării* zice: „Cel ce încearcă să vorbească despre dragoste încearcă să vorbească despre Dumnezeu

însuși. Dar a vorbi despre Dumnezeu prin cuvinte e primejdios și greșit celor ce nu iau aminte. Cuvântul despre iubire e cunoscut îngerilor, dar și acelora, prin iluminarea dumnezeiască. Dragostea e Dumnezeu, iar cel ce voiește să dea definiția Acestuia, e ca cel ce, orb fiind, numără nisipul din adâncul oceanului” („Cuvântul al XXX-lea”, cap. 2). Iar despre nepătimire zice: „Cel ce s-a învrednicit de nepătimire Îl are, cât este în trup, pe Dumnezeu însuși în sine ca și cârmaci în toate cuvintele, faptele și gândurile sale. De aceea simte înlăuntru, prin iluminare, voia Domnului, cum ar auzi un glas, și se află ridicat mai presus de toată învățătura omenească” („Cuvântul al XXIX-lea”, cap. 15). „Dragostea, nepătimirea și înfierea se deosebesc numai prin numiri. Precum lumina, focul și flacăra se unesc într-o singură lucrare, așa să le înțelegi și pe acestea” („Cuvântul al XXX-lea”, cap. 4). Nepătimirea este „cerul pământesc” („Cuvântul al XXIX-lea”), adică pământul umplut de lumina și de lucrarea cerească a Sfântului Duh, este ființa omenească schimbată la față, ca trupul Domnului pe Tabor. Ea e „desăvârșirea fără capăt” a celor desăvârșiți; ea nu ajunge nicio dată la o margine, căci sporește neîncetat în nepătimire sau în curăția nesfârșită a bunătății și iubirii lui Dumnezeu.

Într-un cuvânt, urcușul spre Dumnezeu al omului credincios e un urcuș spre delicatețea și sensibilitatea fără sfârșit a omenescului din el.

Dacă în celelalte scrieri duhovnicești ale Sfinților Părinți sfaturile privitoare la curățirea de patimi sunt în general risipite în sentințe amestecate cu reflecții despre înălțimea puterii și iubirii lui Dumnezeu, despre contemplarea Lui în natură, despre dulceața

unirii cu El, *Scara* constă, în partea covârșitoare a ei (în 27 de „Cuvinte”), în orânduirea sistematică a acestor sfaturi potrivit urcușului duhovnicesc al omului credincios și într-o foarte concretă precizare a lor. Ea este prin aceasta o călăuză concretă a celui ce vrea să crească duhovnicește. Poate de aceea ea lasă impresia unei povățuirii foarte riguroase, sau chiar este foarte riguroasă. Totuși ea nu e lipsită nici de o largă înțelegere a neputinței omenești și a mării varietăți a gradelor de putere cu care sunt înzestrate ființele omenești. Să dăm un exemplu: „Unii fericesc pe cei ce s-au lepădat de lume cu o simțire de fameni din fire ca pe unii ce s-au izbăvit de tirania trupului; dar eu fericesc pe cei ce se fac fameni în fiecare zi, care se taie împrejur pe ei înșiși cu gândirea ca și cu un cuțit” („Cuvântul al XV-lea”, cap. 16), adică îi fericește pe cei ce sunt mereu ispitiți și mereu biruie ispita mai mult decât pe cei ce nu mai simt ispita. Sau, mai mult: „Am văzut pe unii căzând fără de voie și am văzut pe alții voind să cadă cu voia, dar neputând. Și i-am deplâns pe aceștia mai mult decât pe cei ce cad în fiecare zi, ca pe unii ce doresc mirosul urât, dar nu-l pot simți” („Cuvântul al XV-lea”, cap. 17). Ea asigură și pe mireni că se pot mântui printr-o viață moderată, dar cinstită: „Toate lucrurile bune ce le puteți face, faceți-le. Nu defăimați pe nimeni, nu furați de la nimeni, nu vă înălțați față de nimeni, nu urâți pe nimeni, nu mințiți pe nimeni... , pătimiți cu cei lipsiți, nu pricinuiți nimănui sminteală... De veți face așa, nu veți fi depar-te de Împărăția cerurilor” („Cuvântul I”, cap. 37).

În general, *Scara* e o îmbinare între asprimea sfaturilor pentru cei tari și înaintați duhovnicește și blândețea contrară pentru cei mai puțin tari și

pentru începători. Această îmbinare se arată și în expresiile paradoxale în care autorul e mare meșter. Astfel, în ea se vorbește de „plânsul pricinuitor de bucurie” („Cuvântul al VII-lea”), de „ura nepătimașă” a lumii („Cuvântul al III-lea”, cap. 19), de „nevoința aspră, strâmtorată și ușoară” („Cuvântul I”, cap. 17), de „trista și strălucitoarea smerită cugetare” („Cuvântul I”, cap. 3), de „nefricoasa simțire a morții” („Cuvântul al VI-lea”, cap. 16), de „pocăința ca lipsirea neîntristată de orice mângâiere trupească” („Cuvântul al VII-lea”, cap. 5). În general, autorul se dovedește un subtil cunoscător al complicatelor stări sufletești la care ajung feluritele firi ale oamenilor. Scrierea lui este o extraordinar de bogată analiză a tuturor acestor stări. Ea întrece tratatele moralistilor francezi prin bogăția și profunzimea analizelor, dar mai ales prin puterea de angajare a sufletelor pe calea îndreptării și a desăvârșirii.

Caracterul practic, precis, complex și în general aspru și eficient al remediilor recomandate de această scriere pentru desăvârșirea omului a făcut să fie considerată ca cel mai potrivit ansamblu de reguli pentru normarea vieții monahale. În cele mai multe din practicile vieții călugărești se străvăd dispozițiile *Scării*.

Să menționăm că la cele treizeci de „Cuvinte” adresate călugărilor, autorul adaugă un „Cuvânt către păstor”, către părintele povățuitor al călugărilor, mai ales al celor începători, dat fiind că în toate cele treizeci de „Cuvinte” adresate călugărilor se presupune călăuzirea lor de către un astfel de povățuitor, sau de egumenul mânăstirii. Acest „Cuvânt” poate fi în multe privințe o călăuză pastorală și pentru orice preot.